

مەلۇمات

Handwritten text in Uyghur script, likely a preface or introductory text, written in blue ink on a light blue background.

بەلىسى 300 دوللار

ردىف نومۇرى	مەزمۇنى	تۈرى	نەشر يىلى	نەشر ئورنى	بەلىسى
1
2
3
4
5

Additional handwritten text in Uyghur script, possibly a list of contents or a continuation of the preface, written in blue ink on a light blue background.

بوساندا :

- 1 . اولكو اولك حكومت تر كبيديكى وكيلا ريمز نمه ارچون قايتىدى
- 2 . آمريكا نەگە كىتىپ بارىدورە گو پىنداڭ عكس الحركتچىلار يگە نيمەلەرنى ياردەم قىلدى
- 3 . پوزىواليسكناڭ لوبنورغا مياختى
- 4 . اويغان خالق (شىعر)
- 5 . بېزىدەڭ چەر
- 6 . ياشلار بلەن
- 7 . سەن ارچون
- 8 . قەردانغا
- 9 . تەشكىلات خەبرى

نەشرى : شەرقى تۈركىستان انقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزى قومىتېتى .

ژورنالنىڭ مەسئۇل مەھرۇرى : س . سىف اللەھى ، مەھرۇرنىڭ اورون باسارى : ز . قادىرى ، كاتىبى : م . ئەمانى .

ادىرىس : شەھرى غولجە ، مەركىزى كۆچە ، قورائومىرى 49 .

شەرقى تۈركىستان انقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزى قومىتېتى مەسئۇلى

نەزەرى : 2000

كۆرەش

اولكو اولك حكومت تر كبيديكى رەكلام رېمىز نيمە ارچون قايتىدى

بىراقنى قوبۇب ، فقط كېيىنكى 7 يىلنى ئاسلەيدىن بولساق ، خەلقىمىز شىۋاقتىڭ اچىدە شىك شى سەي ، ئو چىك شىكلارنىڭ مەھمىش قارا حىكەر انلىغى استىدا اينقوسىز ايفر ، فاجىعە لىك كۈنلەرنى كۈچۈرۈپ ، رۇطن ، ملت، دىن طرفدىن بىتونلەي يوقاش قورقونۇشى اچىدە قالدى . اونموشدىكى تارتقانلار رېمىز بىرسىرى بولسا ، بو كېيىنكىسى مەك سىرى بولۇپ ، خەلقىمىزنىڭ آھ- زارى فەلەككە يەتتى . اوستىدىكى ظالوم وە خورلوقنىڭ دەستىدىن و طېمىزنىڭ يەرزىمىنى تىرەپ تاغو - تاشلىرى سەككىنىشكە باشلىدى . دەل شوچاغدا ايلى خلقىنىڭ غۇبى نىلقا تېغىدىن وولقان بولۇپ ايتلىدى - ملر آزاد لىق انقىلابچىل باشلاندى . نەتىجەدە ايلى ، تارىخاناي ، آلتاي و بىلاينلرى آزاد قلىنىپ خطاي حكومتى بلەن بىزنىڭ آرىمىزدا 1946 يىل 6 ئىيۇن كۈنى 11 تۈرلۈك بىتم اىخلىنىش بلەن اولكە بو بېچە اعلان قلىندى . وە بىرنچى اىيول بىگى اولكو اولك حكومت تەشكىل بولۇپ ، اونوڭ تر كېيىدە بىزنىڭ وە كىللىرىمىز : اخەدجان افندىم (اولكو اولك حكومت مەارپىن رەئىسى) ، عبدەل كرىم عبداسف (مەارپىن باش كاتىب) ، رحىم جان افندىم (اچكى ايشلار مەارپىن ناظرى) ، صبى اللەين عزىزوف (مەارپى ناظرى) خەتلىرىنى تەشۋىرۈپ اېلىپ

بىتم آساسىدا خەلق اوچون جان فېدا بو لوب اشقا كىشتى . بو وە كىللىرىمىزنىڭ ھەمىسى دائىم اخەدجان افندىم دېگەندەك : « بىتم وە سىياسى پروگرامما حقىقى عملگە آشورولسا ، اولكە جەننگە اېلېنىدۇ » دەپ ، بو يولدا بارلىق كۈچىنى اېيماي تىرشى . مەلۇمكى بو : « . . . اولكە جەننگە اېلېنىدۇ » دېگەن سوز وە حركت خلقىنى دوزاخ تۈرمۈشىدا تۈنۈپ تۈرۈپ ، كىفى - صفا ، عىشى - عشرەت بلەن دەوران سۈرگۈچى ھەرقانداق خەلق دۈشەبىنىنىڭ تۈرۈشىغا زمىن ، ياشىشقا كۈن يوق ، اولكە كۈچلۈك خەلقنى بىر ابر نازو - نەمت ، بخت - سەادەت بلەن تا مېنلىك گۈچى خەلقنىڭ جەننگە اېلېنىدۇ ، راحتدە ياشاش فقط كۈچلۈك خەلقنىڭ بو غوسى وە ابدى كۈچلۈك خەلقنىڭ بو لودۇ دېگەن سوز وە حركىدىن عبارت ايدى . شۇنىڭ اوچون تا بىزنى ايزىپ ياشىغاندىن تارتىپ ، مونداق سوز وە حركىدىن ساقلىنىشقا پانام تېلەپ ياووز لوق وە جىلگەرلىك بلەن ھارباي اشلەپ كەلگەن خطاي عكس الحركتچىلرى وە مەظالېم مەسئۇد سۇقۇندىلار بىتم جارى بولوشقا بىك لىغىنىدىلا « اوم . . . » دەپ بارمىغىنى چىشەپ تۈرۈلەي كەتتى . لەيكن ، « تۈخ تا ، بىتم يۈرگۈزۈلسە ، بىزنىڭ قلىدىغىنە مەز بار » دەپ ، يۈرگۈچىنى ھەرقانچە

كى خەلقنىڭ خەلقچىل كۈچىنى بارغانسېرى
 اوستورۇپ ، اولارنىڭ بىننى ئەمگە ئاشۇ
 روش حر كىنىنى اوج الدورۇپ ماڭدى .
 عكس الحر كىچىلر بولسا ، آخىرى اولكى-
 نىڭ بارلىق شەر وە پىزا - قىرلىرىدىكى
 خەلقلرنىڭ مەكلاپ ، حتى نەچچە اون مەكلاپ
 ناراضلىق بىلەن كۈتۈرۈلۈپ ، قىلغان ئەمىش
 وە قوبىغان طلبىلرىگە قارىماي ، بىتمەسلىكىدا
 قورۇلغان اولكولوك حەكومىتىنى اوز گەرتىپ
 مسعودىدا اوخشاش چىرىك مېگىلىك ، خەلق
 دۈشمەنلىرىنى تەخت اوستىگە چىقىرىپ ، قاپ
 تىدىن فاجىئەلىك « چاڭشى لە » اويۇنىپ-
 نىڭ صەنپىسىنى قوردى ، اولكولوك كىشەش
 مەجلىسىنى آچىپتى وە اوزى بىلگەننى قىلىپ
 7 وىلايەتدە 7 دوزاخنىڭ اشىگىنى رەسمى
 لاچدى . بووقتقا كەلگەندە قارا گۈرە-
 لار ، چىللادار شاىكىسى بىلەن حرىيلرنىڭ
 خەلقنى بوغۇزلاش ، اونغۇرلاش ، قاماش ،
 بولاش ، قورفونۇش ، وحشىلىك قىلىش
 اوخشاش فاشىستلىق حرىكلرى تىخىمۇ
 كۈچۈيۈپ ، بوتون مەمۇرى ايشلار حرىبە
 لرنىڭ اوتلوق چاڭگىلىغا تەم اوتۇپ ،
 خەلقنىڭ ئەز كىلىك اۈچۈن سوزلەش وە
 يىزىشلارنى يوقۇتۇلۇپ ، (خەلق گۈزىت-
 لىرى ئوخۇتۇلۇپ) خەلقنىڭ داد ، فرىادىبى
 قىلغان يۈرۈش - ئورۇشلىرى حرىبە خەلق
 چارىسى بىلەن ئانغا ئورۇلۇپ ، باستۇرۇلۇشقا
 باشلىدى . مەللا اولكولوك اويغۇر اويۇشمىسىغا
 قوراللىق ھۇجۇم قىلىپ اوروومچىدە اۈچۈن اۈ-
 چوق كۈچە كۈچىدە بىتمەسلىكىدىن كۈرەشكەن خەلق
 وەھىلىلارنى يۈرۈش ، توتۇش ، قاماش ، اولتۇ-
 روش ايشىنى باشلىدى ھەم ئورۇن ، قەشقەر خەلق
 لىرى اوستىدىن حرىبە خەلق بىلەن قىرىش ، قاماش

چوڭغا بىرىلگەن عرض وە طلبىلر مەكلاپ ،
 تومەنلەپ سانسايەتسىمۇ - اولارنىڭ
 عكس الحر كىچىلر قولىغا چۈشكەنلىرى
 اشكاف ، اسكى اوى ، ئوكرۇك قاچارىغا
 تاشلاندى ، عكس الحر كىچىلر خەلقنىڭ دا-
 دى احوالىغا يىتىش بوپاقتا تۈر سۈن ، بىلكى
 شو عرض ايتقۇچىلارنى « ھە سەن
 بىز گە قارشى ايكەن سەن » دەپ اولارنىڭ روھى
 غاپالتا ، حىياتىغا ھەر قويدى . عكس الحر
 كىچىلر يەنە بىر طرفدىن بىننى اچراقلىدا
 7 وىلايەتكە ارلگە بولو وانقان 3 وىلايەتكە
 قارىشى تشويق وە بووزق حر كىلرنى يۈر
 گۈزۈپ ، خائىن ، ستىلەمىلار آقپاق مە-
 لەتلر آرا اتفاننى بووزۇشقا كىرىشتى .
 آلتايدا ، بولاڭچى ئەنەننى قوتۇرتۇپ ،
 ارلگە ئاتۇرلوك تەمىنات ، قورال - سايا
 مان ، عسكەر وە حرىبى باشقۇلارنى يەتكۈزۈپ
 بويىپ ، 3 وىلايەتكە قارشى قوراللىق ھۇجۇم
 قىلىپ كوردى .
 ئەمما ، كۈرەشچان خەلق يەز بوش كەل-
 ەيلى ، كۈرەشكەن ايلگىر ايلدى . ۈرە كىلر
 ەزنىڭ دائىم بىتمەسلىكىدا خەلقچىللىقنى ئەمگە
 اشۇرۇش اۈچۈن قەھرىمانانە كۈرەش قىلىش ،
 خەلقنى اومىدىسز لىدىر ەھى ، كۈتۈرۈپ ،
 اويغۇتۇپ ، اىمام لاندۇرۇش ، قوللىرىدىن
 كىلەمچە خەلقنىڭ بىشىنى مەكلاپ ، دادى ام
 والىغا يىتىشى ، عكس الحر كىچىلر تەشۋىر
 نى دائىم باش قىلىپ ، اولارنىڭ خەلق كۈچى
 بىلەن چوقۇم زال تىپىشىنى ئەمەسلىدە
 ائىزلاپ ، خەلق بىلەن بىرلىكتە كۈرەش
 قىلىپ بىرىش ، 3 وىلايەتدە بىتمەنك تولوق
 ئىچىرا بولۇپ ، باشقا وىلايەتلەرگە ھەر جەھە
 دىن اولگە بولۇش ، قاماش وىلايەتلەردى-

ەمەن باشلىدى ، كۈچلر قانلىق واقىئەسىنى
 توغۇردى ، كىرىپ دە سايلام جەلسىنى
 اوقۇتۇش . عكس الحر كىچىلرنىڭ
 چاسوس وە چىرىكى خەلقنىڭ كۈز گە كۈ
 رىنىڭ ئورنىنى اولتۇرۇپ كىتىشكە ، ارغۇر
 لاپ يىتىشكە كىرىشتى . اولارنىڭ ايدارە
 اچىدە يىتىپ افيون چىكىشىنى ، حەكومەت اوس-
 تەلرنىڭ اوستىدە قمار (شى شى خال ،
 ماجاگزا) ارىناشلىرىنى يۈشۈرۈپ ، كىم
 بىتمەدىكى حقوقى اۈچۈن كۈرەشكە ، شۈنى
 قمار ارىنودىك ، نەشەچە كىدىك دىگەن گە داۋ
 شاش تۈرلۈك تۈھمەت لىرىلەن تۈتۈپ تەمەش
 قا كىشتى . بونۇڭغا مىسالىق قۇمەدەك . يەنە
 عكس الحر كىچىلر كۈھنا ظالم ئەمەلدار
 نى ساقلاپ قاشدىن باشقا خەلقنى ساپلى
 تىن باشقۇلارنى ساقىپ ، تونۇماي ، اورنى-
 نى خەلق دىشىنى مستىلارنى قايتا اولتۇرغۇز
 دى وە اولارنىڭ خەلقنى ايزىپ ، مەنئىنى سو
 لو كەدەك شوراب ، مولكىنى اشاقچاقىش-
 كەن چىكە تەكىدەك يىپىشلىرىگە يول قويدى .
 جەنۇب رەھبەرلەرگە اچىك كىرىدىن تومەن-
 لىپ ، قان سىغىنپ غالىچىلارنى اچ بۈرەچى
 رىكلرنى ايلاپ چىقىپ ، خەلقنى اۈپى ، مەك-
 تىپ ، رەھبەرلىرىگە چۈشۈرۈپ ، اولارنىڭ
 قوناققا تە ككەن قاران توڭغۇز دەك خەلق
 نى بولاب يىپىشلىرىگە ، حتى گادايلارنىڭ ئان
 نىپش اۈچۈن ايلاب كەلگەن بىر ھۇجۇم ارنۇن
 لىرىنىمۇ تارتىپ اياشقا يول قويدى .
 بىتمەسلىككە اشۇرۇلماي ، جەبرى -
 ظالومنىڭ كۈچۈيۈپ كىتىپ بارغانايەتتە
 رولوق اولكىدىكى خەلقلردىن ، حەكومەت
 ادارىلارغا ، اولكولوك حەكومەتكە ، چاڭچىز

كۈچەپ يىتىپ باقسىمۇ ، كىسىلى
 نونۇپ كىتىپ ، تىخىمۇ توراھاس بولۇپ
 قىلدى . تىخىچە بىتمەسلىكىدىكى خەلقچىل-
 نىڭ نورى ظلمەت بولۇنلارنى يىرىپ ،
 اورۇنچى وە باشقا يەرلەرگە اوتكۇر شەلىسىپ
 نى چاقىلماي توردى . خەلق : « بىكى
 خەلقچىل اولگە » ، « بىكى خەلقچىل
 حەكومەت » ، « حرلىك بىر ابرلككە ايكە
 بولدۇق » دەپ ، ار كىن سوزلەپ يۈرەك
 لىك يىزىپ ، ايشەشلىك قەدەم باسمايلى
 باشلىدى .
 خەلقنىڭ بولۇش ياقۇنلوق حر كىتە
 گە چىدالمىغان عكس الحر كىچىلر كىچە-
 كۈندۈز جۈپلۈپ ، كاپىش وە قىر اشقا ،
 اشلارنى توڭغۇز شىكلىگە ، قاشقىرى
 قۈي شىكلىگە كىرىپ ، ھرخىل يۈزۈن او-
 سول وە حر كىلر بىلەن قونراققا باشلى-
 دى . بورونقى چاسوسلار اۈگۈسپىنى حر
 بىلەر اچىگە يۈتكۈپ ، تىخىمۇ مەھش
 اوز گۈرۈشلەرنى يىلىپ ، اش يۈرگۈز
 دى ؛ حر بىلەر قىراچە كىتىپ ، يىسالما
 ئەمىش اۈبۈشتۈرۈپ ، خەلقنىڭ خەلقى
 ئەمىش وە طلبىرىنى بوقتا چىقىشقا ، وە كى
 لىمەز اخىد جان افندىم وە باشقىلار غاشۇر
 قەد قىشقا اورۇندى ، 25 - فېبرال
 واقىئەسىنى توغۇردى . قەشقەردە ساڭچى
 لار چە كەن چاپانغا اورۇلۇپ كىلىپ ،
 خەلق ئەمىشلىرىغا ھۇجۇم قىلدى ، خەلق
 لىكى سايلامغا قارشى يىسالما ئەمىش اۈبۈش
 تۈرۈپ توسقۇنلوق قىلدى . حر بىلەرنىڭ
 قانلىقى تونۇپ ، اۈچۈن بىن اۈچۈن ئەمىش
 وە سايلاملارغا اۈق ايتىپ ، خەلقنى قىرىپ

اشلارنى يورگوزدى . خلقىڭ اشدى دوش -
 مەنلرىدىن بولغان خادىيوك ، نوربەگ ،
 سەيداخەد ، توختامىش ، سالىس ، زاك
 چىن لرگە اوخشاش خائىن سىنەيلار ، نەخت
 اوستىدىكلرنىڭ قاننىغا كرىپ ، قولنو -
 غىنى بالاب ، تېخىمۇ قوتراپ ، اوزخلقىنى
 قولموققا ۋە بوۋاشلىق بىلەن قىلچا بويىنى
 توتوب پىرىش بولىما باشلاش ايشىنى كو
 پەيندى .
 اونىڭ اوستىدە عكس الحىر كىچىلر -
 پەردە آرقىدىكى « جناب » لار خلقى
 مىنى تونومىسون دەپ يوزىنى قان بىلەن
 بوپالغان حىرى باشلىقلار ، اوتكەندە
 انى خلقىڭ لعنت ۋە قانداق قوچ ضىرە
 لىرىگە اوچراپ قاچقان بولاڭچى ، قانخور
 غىنى ، بولوب . سەمىر ئىلىپ اوتقان
 پىرىدىن ، مېدانغا اېلىپ چىقىپ ، آبروبى -
 لانددا اوچوروب ، كوڭلىنى اېچىپ ، قى -
 رى تاجىدار « انىسى » دىن دوغالغۇ -
 زوب ، پول ، حىرى ئەسلىچە ، فقراچە -
 كىيىنگەن چىرىك ۋە بىكى مصلحتچىلار بىلەن
 قامداپ ، بوگونكى انى واقىسىنى توغ
 دوردى . يەنى غىنىنى پەردە قىلىپ تو -
 روب ، شىرى نور كىستان خلقىڭ آزادلىق
 ۋە حىرىك اوچون سوبەنگەن كوچى بولغان
 قىرلاپىڭە قارشى قوراللىق ھىجۇمىنى باش -
 لىدى . شونداق قىلىپ عكس الحىر كىچىلر
 پىمنى بوتونلەي اچراقلىدى . حاضر اولار
 پىمىكى حقنى طلب قىلىپ قارىغانلارنىڭ
 كوزىنى اوبوشقا ، سوزلىگەنلارنىڭ نىلەنى
 كېسىشكە ، ماڭغاللارنىڭ پوتىنى كىسىشكە
 كورەشكەنلارنىڭ بېشىنى كىسىشكە كرىشى .

عكس الحىر كىچىلر بونوڭغا قارشى اوزلارنىڭ
 اشلارنى قوتورتوب حىر كى قىلمايدى .
 اولار خلقىڭنى بو قوتىشقا ، خلقىڭنى
 قانلار تو كوپ قولغا كەلتورگەن حقوقلار
 نى بوغوب تاشلىماقچى بولودۇ . بىز شونى
 اوزوب ايتلايمىز كى ، بىزىنا توللوققا تو -
 شوشكە بارالمايمىز . بىزنىڭ ، بىرلىك ،
 خلقىڭ اوچون نورغونلىغان قىرلارنى
 بەردوك . شونوڭ اوچون بىزنىڭ بىرلىككە
 كەلگەن 11 ماددىلىق تىنچلىق پىمىڭ بىتون
 اولكىمىز بويچە تولوق اچراقلىشىنى خوا -
 لايمىز ، شونىڭ اوچون كورەش قىلمىز .
 بىز خلقىڭ ، حىرىك ، بىرلىك ، بىرلىك
 سىدا تىنچلىقنى اورتوشقا تيارمىز . بىز
 دولت بىرلىكىنى ساقلاشقا حاضر مىز . . . عكس الحىر
 كىچىلرنىڭ شونى ياخشى باشى كىرى كى
 بىز ئەمدى قوللوققا چوشوشكە ، خ -
 قەزنىڭ پوت - قولىنى باشلاپ بىرىشكە
 ھىچقاچان بول قوبەلەيمىز » (م عىلسوف) .
 خلقىمىز ھىر دائىم غاچىرىنى اوروب - لا
 يوقانەيغونچە امان ئاپەتلىكلىكىنى ياخشى
 بىلىدۇ . شونىڭ اوچون خلقىمىز غىمان بائى
 پىمىدەك قوتىرىغان اشلارنى ھىر كى بىلەن
 قوشوب يوقانەيغونچە قوبەلەيمىز . حاضر كىشى
 لىكىدە ۋە ھىساپكە اوروون يوق ؛ بىز غىسىرى
 تىخىمۇ اوروون بولەيدۇ . « بىكار دىن اوسكەن
 بوروندىن آيرىلىدۇ » دېگەندەك عكس
 حىر كىچىلر يوزىنى قانغا بوپ نوروب ،
 اوسىدىكەن ، اوچاندا او بورىدىن ئە

مىس ، بىكىشىدىن ھىم بىشىدىن آيرىلدۇ .
 گرمان ، ياپون ايتلىكە قىشىستارى مانا
 شونداق بىشىدىن آيرىلدى . خلقىڭ خلقىڭ
 چىل كوچى ، اولداق اولوب كىتىپ باغاد
 لارنىڭ نوسقونايىقى بىلەن بىسىلدىغان كوچ
 ئەمەس ، او ، مقرر اوسىدىغان كوچ .
 شونىڭ اوچون درنىڭ ھەمە بىرىدە خلقىڭ
 كوچ اوسوۋاتىدۇ . جىمىتنىڭ مئاسزابل -
 گرلەش قودىتى - شواوسوۋاتقان خلقىڭ
 كوچىدور . جىمىت تىرىلىتىش آرقىغا -
 بورىغوجىلار خلقىڭ شىمىدور . « خلقىڭ
 دوشمەنلىرىگە اولوم » ! بو - تارىختىڭ خلقىڭ
 كوچى بىلەن مقرر اچرا قىلىدىغان قانو
 نى ھىكەيدور .
 شونوڭ اوچون 7 وبلايىدە ايزىلغۇ
 چى وطنداشلارنىڭ ما - زارى بىكارغا
 كەتەيدۇ . خلقىڭ غىمىدىن (قاراخا كەپ
 پىت آستىدىكى غىمىدىن) ماڭە حاصل بو -
 لوب ، او ، ھەرىھىن خىتى مسعودنىڭ
 تىمىڭ آستىدىن وولقان بولوب ايتلىپ ،
 عكس الحىر كىچىلرنىڭ كولىنى كوككە سو
 رويدۇ . ياكى 11 ماددىلىق تىنچلىق پىمى
 نىڭ بىتون اولكە بويچە تولوق اچرا بولوشى
 غا قايتىدىن شىراپىط حاضرلىماي قوبەلەيدۇ .
 تو كوككەن قان ضالىح كەتەيدۇ . بىز عكس
 الحىر كىچىلرنى اوچوق ، قىطەن ۋە ھىمىسز
 چارە بىلەن يوق قىلى قوبەلەيمىز .
 غىزىر وطنداشلار ۋە انقلاپچىل بولداشلار
 عكس الحىر كىچىلرنى وطنەزدىن كو
 توروب تاشلاپ ، خلقىڭنى وتون وطنەز
 بويىچە چارى قىلىش اوچون كورەش بىلەن آغا

20 دېۋىزىيەسىنى تەربىيەلەپ ، قوراللا
 موردى ، قوراللىق بولغان بۈيۈك ئارمىيەلەر
 خىتاي مىلىكىتىنىڭ چېگراسى سېرتىدا
 بولوب ، ياپون آرمىيەسى بىلەن توقونۇ-
 شوب اوتكەن امەس .
 تەربىيەلەپ قوراللاندى .
 براق ، ياپونىيە تەسلىم بولغاندىن
 كىيىن ، گېنېرال ۋىدىيەن بىلەن پا-
 سول خىللىنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا 39
 دېۋىزىيەگە بىدە 21 دېۋىزىيە قوشوب
 تەربىيەلەپ قوراللاندى .

گومىنداڭنىڭ، نەزەرىيەلىك قوراللانغان دېۋىزىيەلەرنىڭ كورگانىسى تۈزۈلۈشى:

تۈرگان يېرى	عسكەر سانى	آرمىيە غەدىدى
جنوبى سەنشى	37700	1 — آرمىيە (1 - 78 - 167 - دېۋىزىيە)
كوگەن، خەيفانگ	37700	2 — آرمىيە (9 - 76 - دېۋىزىيە ، كىيىن 3-دېۋىزىيە بولغان)
ئەنخۇي	37700	5 — آرمىيە (45 - 96 - 200 - دېۋىزىيە)
گوپياڭ	40000	6 — آرمىيە (201 . 202 . 204 - دېۋىزىيە)
سەنزۇڭ	37700	8 — آرمىيە (103 - 166 - دېۋىزىيە - كىيىن 1 دېۋىزىيە بولغان)
شەنشى	40000	9 — آرمىيە (203 - 205 - 206 - دېۋىزىيە)
رەخە	37700	13 — آرمىيە (4 - 54 - 89 - دېۋىزىيە)
خوبىي	37700	18 — آرمىيە (11 - 18 - 118 - دېۋىزىيە)
جەنەڭ	37600	31 — آرمىيە (208 - 209 - 207 - دېۋىزىيە)
دوگېن جنوبى قىسمى	43000	52 — آرمىيە (2 - 25 - 195 - دېۋىزىيە)
جنوبى خەبىي	47700	53 — آرمىيە (116 - 13 - دېۋىزىيە ، كىيىن 2-دېۋىزىيە بولغان)
چاڭداۋ	37700	54 — آرمىيە (8 - 36 - 198 - دېۋىزىيە)
دوگېن جنوبى قىسمى	31500	60 — آرمىيە (182 - 184 - دېۋىزىيە)
دوگېن	37700	71 — آرمىيە (87 - 88 - 91 - دېۋىزىيە)
چىنان	37700	73 — آرمىيە (15 - 77 - 193 - دېۋىزىيە)
چاڭسو	37700	74 — آرمىيە (51 - 57 - 58 - دېۋىزىيە)
ئەنخۇي، شىرقى خەبىي	37700	94 — آرمىيە (5 - 43 - 121 - دېۋىزىيە)
دوگېن	27000	98 — آرمىيە (كىيىن 3 - 4 - دېۋىزىيە بولغان)
دوگېن	38000	يېڭى بىرىنچى آرمىيە 50 - يېڭى 30-38-دېۋىزىيە)
دوگېن	37700	يېڭى ئالتىنچى آرمىيە (14 - 207 - 22 - دېۋىزىيە)
عسكەر	707200	جەمئىي 22 آرمىيە ، 57 دېۋىزىيە

بو جنولنىڭ سىرتىدا گومىنداڭ
 گۇنڭ 16 - 85 - 90 - 10 - آرمىيە
 لرى آمىزىكانىڭ تەربىيەسىگە ۋە قوراللىق
 قىسمەنلىك بولدى .
 بولاردىن باشقا گومىنداڭنىڭ 50
 مىڭ قاتناش سانچىلىرى تەملى بىلەن آمى
 رىكانىڭ تەربىيەسىگە ۋە قوراللىق بول
 دى .

آمىرىكا گومىنداڭنىڭ قورۇقلۇق
 مىيەسىدىن باشقا ، دېڭىز ۋە ھوا آرمىيە
 سىنى تەربىيەلەپ قوراللاندى .
 قىلدى .
 1945 - يىلى 6 - ئايدا آمىرىكا
 دېڭىز آرمىيەسى 7 - پاراخۇد قىس
 مىنىڭ قوماندانى گېنېرال مايور چاينىڭ
 بىداتىچە آمىرىكاڭ داۋا گومىنداڭنىڭ دېڭىز
 قورۇقلۇق قىسمىنى تەربىيەلەش كورسى
 تەشكىل قىلىپ ، نەتىجەدە 3 نوبەت تەربىيە
 اشىنى يورگوزگەن ، ھەر بىر نوبەت دە
 1000 كىشى تەربىيەلەنگەن . تەربىيەلەش
 مدتى 3 آي بولغان .

گومىنداڭنىڭ دېڭىزچى اوقۇغۇ
 چىلىرى آمىرىكا دېۋىزىيەسىگە كىردى . يا
 پونىيە تەسلىم بولۇپ تاكى 1956 - يىلى
 يولنىڭ آخىرىغىچە دېڭىزچى 1080 نىڭ
 قوغۇچى آمىرىكا دا تەربىيەلەپ خىتايغا كە
 دى . تەربىيەلەش اشلىرى خاۋرەمۇدوللا
 شەھىدا .
 1946 - يىلى 10 - ئايدا گومىنداڭنىڭ
 ھوا آرمىيەسىنىڭ سىرتىدا آمىرىكا باشقا
 غى گېنېرال جوزى يو خىتاي مۇخبىرىگە
 ياپونىيە تەسلىم بولۇپ تاكى 1946 - يىلى
 يېپۇرنا قەدەر گومىنداڭ 2000 نىڭ

اوقۇغۇچى اوقۇغۇچىلارنى آمىرىكا غانە
 تەربىيەلەشكە تەرتىپ بەردى . تەربىيە
 نىڭ ايجارە قىلىدىن تەرتىپ بەردى - دېگەن .
 گومىنداڭنىڭ اوقۇغۇچىلارنى تەربىيە
 لەيدىغان مەكتەپ ، خەنكو ، چاڭ داۋ
 چاينىڭ آمىرىكا نىڭ مەسلىھەتچىسى
 گېنېرال مەيتاڭنارنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا
 قورۇقلۇق بولغان .
 ياپونىيە تەسلىم بولغاندىن باشقا
 خىتاي نىڭ يورگوزۇش قىسمىنىڭ آمى
 رىكا دىن تەربىيەلەشكە كورسە
 ۋە نەتىجەدە شوفىرلارنى تەربىيەلەش
 مەكتىپى قورۇقلۇق بولغان . بولسا
 85000 عسكەر ، 1116 ئاقسەرلەر ،
 700 آفتۇ موبىل بار . 1946 - يىلى
 300 دانە يورگوزۇش تىپىگە
 زور ماشىنە قوشولغان . ھەر بىر
 تىپىدا يورگوزۇش اقسىمى لەر
 تەربىيەلەش اۋچون يېڭى بولۇپ
 قىلىنغان .
 گومىنداڭنىڭ باشقا خىتايچىلارنى
 ۋە عسكەرلەرنى آمىرىكاغا
 تەربىيەلەشكە قوغۇچىلارنى
 مەكتەپلەر قارىغاندا ، بولسا
 50 نىڭ تەربىيەسىگە ۋە
 30 نىڭ تەربىيەسىگە
 ياپونىيە تەسلىم بولغاندىن
 كە دېڭىزچىلارنى بىر نەچچە
 قىسىمى ياپونغا قارىشى
 نام بىلەن تەربىيەلەپ ،
 لەشە تەربىيەسىگە قارىشى

ارمىيە غەيدى	ئىسكىرىتى جىققان يېرى	نورۇقلۇقنى دەپمەن يېرى	ۋاقتى
54-ارمىيە (8-36-198)	گواڭ-شى	چاڭ داو	1945- يىلى
60-ارمىيە (18-184-تار)	خەي فۇڭ	چاڭخوڭ داو	1946- يىلى
71- ئىرمىيە (87-88)	شاڭخەي	چاڭخوڭ داو	1949- يىلى
91- (دېۋىزىيە)			
74- ئىرمىيە (57-دېۋىزىيە)	جەجەڭ	زانگىن	1945- يىلى
92- ئىرمىيە (21-56)	دوچاڭ	بى پىڭ	1945- يىلى
42- (دېۋىزىيە)			
93- ئىرمىيە (ناتكا-18)	گواڭ جو	چاڭخوڭ داو	1946- يىلى
20-22- (دېۋىزىيە)			
94- ئىرمىيە (5-43)	چاڭ بوەن	نەنجىن	1945- يىلى
121- (دېۋىزىيە)	گواڭدوڭ	چاڭخوڭ داو	1949- يىلى
يېڭى 1- ئىرمىيە (50- يېڭى)	جولون	چاڭخوڭ داو	1945- يىلى
30- يېڭى 38- (دېۋىزىيە)			
يېڭى 6- ئىرمىيە (14-207)	جە جەڭ	نانگىن	1946- يىلى
يېڭى 22- (دېۋىزىيە)			
گومىنداڭنىڭ تۈگىدىكى ئىسكىرىتىنىڭ غەيىتىنىڭ خىزمەتچىلىرى.	6.000	چاڭخوڭ داو	1945- يىلى
			1946- يىلى
13-ارمىيە 37-دېۋىزىيە	473700		يىلى

3. آمېرىكانىڭ گومىنداڭغا بەرگەن
 اچارۋە ياردەم لىرىنىڭ غەيدى ساتلىرى
 ياپونىيە نىسلىم بولغان كۈنىگىچە آمېرىكا
 ھۆكۈمىتى گومىنداڭنىڭ ھەربىي ۋە مالىيە
 اشپەنلىرى خىزمىتىدا 3 مىللىئوندىن ئاشىدىغان
 1. نيو-يورك « ۋاقت » گزىتى
 نىڭ 1945- يىلى 27- سېنتەبىردە بېلىنغان
 خېرىچە آمېرىكا ھىندىستان ۋە يېرىما فوندى

تىدىن آرتىلىپ قالغان ، قىمىتى 5 بوز
 مىليون آمېرىكا دوللارلىق ھەربى ئەسلىھە
 لىرىنى گومىنداڭغا ساتقان. قىمىتى 150
 مىليون آمېرىكا دوللارلىق ھەربى ئەسلىھەنى
 (700 آيرودىلان بونىڭ اېچىدە) تاپشۇ
 روب بەرگەن .
 2. ترومىننىڭ اېچارە توغرىسىدا
 فلغانە يانائىغا ساسلانغاندا ، گومىنداڭ
 ياپونىيە ئەسلىم بولغان كۈندىن باشلاپ
 1945- يىلى آخىرىغىچە قىمىتى 602. مىليون
 آمېرىكا دوللارلىق آمېرىكانىڭ اېچارە
 ماللىرىنى تاپشۇروب آغان . بونىڭ اېچى
 دىكى يۈك توشۇش ماشىنەلەر 68
 مىليون آمېرىكا دوللارغا ، ھەربى ئەسلىھە
 لەر 50 مىليون آمېرىكا دوللارغا
 توختىغان .
 3. بونىڭدىن باشقا ، آمېرىكانىڭ
 آرتىلىپ قالغان ماللىرىنى بىر نەچچە نوبىت
 سىنىپ اېلىشقا روخسەت قىلغان . يەنى گومىنداڭ
 1947- يىلى 30- اېيولدا بىر نوبىت قىمىتى
 150- مىليون آمېرىكا دوللارلىق ، 1946
 31- سېنتەبىردە اولوغ او كىتەن آرالىرىدا
 آرتىلىپ قالغان ماللىرىنى بىر نوبىت قىمىتى 825
 مىليون آمېرىكا دوللارلىق ماللىرىنى سېتىپ
 آغان .
 4 . آمېرىكانىڭ اېچىپورت ۋە اېكىسپورت
 دىت بانكىسى گومىنداڭغا 2 قېتىم قىزىق
 پول بېرىشنى اورۇندىغان . بىرىنچى قېتىم
 56 مىليون آمېرىكا دوللىرى ، 1945-
 يىلى 29- نوپابىردا نىش قىلغان آمېرىكا
 بانكىسىنىڭ اېلىق گزىتىگە بېسىلغان .

لومانا ساسلانغاندا ، بو قىزىق بولنىڭ
 3 دىن اېكىسى 1946- يىلىنىڭ آخىرىسى
 ناملانغان . 1946- يىلى 12- سېنتە
 بىردە آمېرىكا آنچوت اېدارەسىنىڭ غەيىتى
 دا كىلادىغا ساسلانغاندا ، يەنە بىر قېتىم 67
 مىليون آمېرىكا دوللارنى قىمىتىگە اېلىش
 آمېرىكا پاختا قىزىق بولدى
 بېرىلگەن .
 5 . 1946- يىلى اېيولدا آمېرىكا
 270 دانە اورۇش پاراخوتىنى گومىنداڭ
 ھۆكۈمىتىگە تەقدىم قىلغان .
 بوقور قىلار آمېرىكانىڭ گومىنداڭغا
 ھەربى ۋە مالىيە اوستىدە قىلغان پاراخوتىنىڭ
 تولۇق بولمىغان تىزىمىدور . 1946- يىلى
 3- آغۇستدا آمېرىكانىڭ « مىلىتورى
 نالىنىڭ تىزىمىدا ، بوقورىدا كورسونول
 گەن نەرسىلەردىن باشقا ، آمېرىكا چاڭ
 كەبىشىگە قىلغان ياردەمىنىڭ بايرىنىيە
 ئەسلىم بولغان دىن تارتىپ
 غەيىتى سانى آمېرىكانىڭ 400 مىليون دوللار
 لارىغا يەتكەنلىكى كورسوتولگەن .
 آمېرىكا ھۆكۈمىتى 3 قېتىم قىلغان اعلانىدا
 گومىنداڭغا بېرىدىغان آرتىلىپ قالغان
 ماللىرىنى ئەسلىھەلەرنى اوزاچىگە اېلىش
 ئىدى . آما ، خەلقنىڭ بىلىشىچە ، 1945-
 يىلى اۆكتەبىردىن 1946- يىلى اېيولغا قىزىق
 كۈپ مىقداردا ھەربى ئەسلىھەلەرنى آمېرىكا
 گومىنداڭغا اۆتكەردى . ئوۋەنكى چىۋەل
 اۆتكۈزۈلگەن ھەربى ئەسلىھەلەرنى تولۇق-
 سىزچالدا كورسوتودۇ .

گائىدىن ئىپتىدائىي تەكشۈرۈش ارچون
اونۇڭ مۇزىيىنىڭ شەھىرىگە بېرىشقا
بولما چىقىدۇ. ئۇ، كوكونور - كو
لىدە توختاپ، اونۇڭ اطرافىنى تەكشۈرۈپ
بولغاندىن كىيىن نىمبەننىڭ چىگرالىسىغا او
توب، تا، « مور-اوسو » دەرياسىغا
چە بارىدۇ. لەيكىن احوال اونى لىخا -
سا غىچە بېرىشقا قويۇلدى. او گوپى
چولىنىڭ اوتتورسى بىلەن « اورغو » غا
كىلىدۇ. ئاندىن كاختا شەھرى آرقى -
لىق اوز ايلىگە قايتىپ كىتىدۇ.

پىرژىوالىسكى بوسىياختىدە فنگە
اوسوملوڭ وە حيوانات دوتىياسىنىڭ كوپ
بىكىلىقلارنى قوشىدۇ. وە خرىطە دە اق
قالدورولغان (معلوم بولمىغان) كوپ
اورونلارنىڭ تولدورولۇپ، تولوقلىنىشىغا
باردەم بەردى.

او، اوزىنىڭ آزييانى بەيموچو خوقور
تەكشۈرۈش مقصدىدىن قايتىدى، اور
تا آزييانىڭ ايچكى قىسىملىرى وە بىرما -
خطاي چىگرالىرى ھەم شو اطرافدىكى چى -
يۇن وە اوسوملوڭلار توغورلوق بولغان
تورلوك عجايب خىكايە وە خىراپەر، اوو
چىلىققا نىزىقچى پىرژىوالىسكىنىڭ صيا
حتكە بولغان، جىتتىنى بەيمو آرندورار
ايدى.

پىرژىوالىسكى بەنە صياحتكە بىل باغ -
لىدى. كوپ وايتلاردىن بىرى ھەس
قلىپ، صياحتكە قىرىق كەلگەن ياش
شۈيكوۋسكىنى اوزى بىلەن بىرگە آردى.
شونداق قلىپ 1876 — يىلى سوغ

بارىنىڭ تىيان شان نىغىنىڭ ايگىزلىكلىرىدىن
بولغان موزاتنى ايشىپ چوشوشى صياحت
چىلرگە اورنا آزييانى تەكشۈرۈشكە بەنە
مو اوڭايلىق توغدوردى.

يوقوردا ايتىلغان صياحتچىلار اورنا آزييا
نىڭ خصوصاء اونۇڭ ايچكى قىسىمى بولغان
شرقى تور كىستان توپراغىنىڭ اطرافىدى.
ك جايلاردىنلا معلومات آلايغان ايدى.
اورتا آزييانىڭ ايڭ ايچكى قىسىملىرى
دىن معلومات ايلېشنى روس صياحتچىسى
نىكولاى پىرژىوالىسكى اورونلىدى.

پىرژىوالىسكى اوزىنىڭ چوڭ صياحتى
نى برىنجى قىتم 1870 — يىلى باشلاپ
ايدى.

او، باشلاپ مانغول چىگرالىدىكى كا
ختا شەھرىگە كەلدى. ئاندىن اورغو(حاضر
قى اولان باتور) شەھرى آرقىلىق گوپى
چولى بىلەن منغول چىگرالىدىن اوتوب
خطايغا كىرىدۇ. ئاندىن بىكىن يىنىدىكى
كالگان دىگەن شەھىردىن اوتوب، بىكىن
كە كىرىدۇ. ئاندىن شىمالغا يورۇپ،
دالىننور وە دالاي نور كولىنى تەكشۈرۈپ
كالگانغا كىلىدۇ. ئاندىن غىربكە يورۇپ
منغول تاغلىرىنى آريلاپ، سوباخون تى
غىنى، سىرىق دەريانى، آلاشكۇ قۇملۇ
لىرىنى وە آلاشكۇ تاغلىرىنى تەكشۈرۈپ،
تاگەنسۇن نىڭ شىمالى چىگرا سىغىچە
كلىپ قايتىدۇ.

پىرژىوالىسكى 1872 — يىلى كالا

دا عزيز چاللىرىنى قىربان قلىشقا اومتو -
لووانىدۇ. چونكى خطاي خلقى 36 يىل -
دىن بويان گومىندا كىنىڭ نىمە ايگەنلىگىنى،
گومىنداڭ عكس الحركىچىلرنىڭ كىم ايدى -
كەنلىگىنى اوبدان چوشەندى. حاضر بو -
گورەشكە بارلق خطاي خلقى آتلاندى.
اولار عكس الحركىچى گومىنداڭ باشلق -
لىرىنىڭ خاڭبىلىق، فرغىنلىق وە حاكم م -
لىق بولىنى كوكوم تالقان قىلىپ، آ -
رىكا چىناڭلىرى لىگىنىڭ ياردەملىرىنى بەلەن
بەكسەن قلىپ تاشلىشىدا شىبە يوقدور.
بونوڭغا بىزلا ئەمەس، بلكى دوتىيانىڭ خلقچىل
جماعتلىرى تووق ايشەنمە كە. چونكى
خلىق كوچى قىرتلىك كوچدور.
م. امىنى.

پىرژىوالىسكىنىڭ لوب نورغا صياحتى

گىرمان، روبىرت، آدولف اشلاگىنتوبنىڭ
لەر باشلىدى. اولار 1856 — يىلى
ھىندىستاندىن ھىمالايانغا، قازاقوروم
نىمبەننىڭ غىربى - گوئىنلون بىلەن
ايلېنىپ ھىندىستانغا قايتدى. ئاندىن آدو -
لف صياحتىنى داواملاشتوردى. ئو
1857 - يىلى قەشقەرگە كەلدى. لە
كىن چىيانىڭ كىسىلگەنلىگىدىن قەشقەر
دىن قايتالمىدى.

شىمالى طرفىدىن تىيان شان تاغلىرىغىچە
كەلگۈچىلەر روسلار بولدى. 1857 -
يىلى سىيەنوف (تىيانسانسكى) اسىق كولا
الانام وە نارىنلارغا كەلدى. 1860 -
يىلىدە ۋىنوگرادنى شرقى تور كىستانغا
كلىپ كەتتى. 1870 — يىلى كالا

لرسايوزىدىن كورمە كە. حتى گومى
نىڭ عكس الحركىچىلرنىڭ اخباران ادارسى
چوڭ باكشە « تارباغاتاينى سوويت قىزىل
ئەرمىيەسى بىسب آردى » دەپ نۆھمەت بىلەن
دوتىياغا واقردى.

وطن پرور، ملت پرور، آزاد،
مستقل پرور خطاي خلقى حاضر مىلى وە
خلىقچىلىق بولغان كورەشكە دوتىيا چىناڭ -
لىرىنىڭ قوللوق، موستەملىكچىلىك سىيا -
ستىگە وە اولارنىڭ تىررورلىقىغا قارشى كو -
رەشنى قوشوب ايلېپ بىر بولدى. بو كو
رەشنى بارغانسرى غلبە بولغا ماڭغوز
وانىدۇ. بو كورەشنىڭ غلبە قازىنىشىنى پتون
خطاي خلقى تورت كوز بىلەن كوتوبلا -
قالاسدىن، پىقندىن قاتنىشىپ، شوپولا -

اورنا آزييانىڭ ايچكى طرفى نالونكەن
عصرنىڭ آخرقى بىرىلرغىچە جىغرافىيە
دە معلوم بولماي كەلدى. بو واقتلاردا
بەر شارىنىڭ كوپ بەرلىرى تەكشۈرۈلۈپ،
اونۇڭ خرىطەسى سىزىلغان بولسىمۇ، اور
تا آزييانىڭ بعضى ارونلىرى گومانلىق اول
چەملەر بىلەن كورسۇتولگەن ايدى.

خصوصاء شرقى تور كىستان توپراغى
نىڭ كوپ قىسىملىرى نامعلوم ايدى.
معلوم بولمىغان بەرلەرنى تەكشۈرۈش
اشلىرى آغا باسقاندىن كىيىن بو بەرلەرنى
تەكشۈرۈشكە روسىيە انگىلىيە بىلەن رفا
بەتلىشىشكە باشلىدى. لەيكىن ايڭ بورون
اورتا آزييانى تەكشۈرۈشكە مېونخېننىڭ
چىقان نىيىتى صياحتچىلرى ارچ قىرىنداش

قش آيلرىدا 12000 پاترون ، يوز پوتە
ئىن آرنوق عامى وە باشقا تورىدىكى فورال
رىنى آرتقان كاروان بلەن 15 آنلىق يول
چىلار اوتادا شەرىدىن ھېندى خاھىشا
بولغا چقتى .

بو بولچىلارنىڭ باشلىقى بولدى ، مە
لكوا ، پىرمى ، اومسك ، ئىسولېنسىكى ،
وېرنى ، يەرگەت وە فورغاس دەرياسى
آرقىلىق شەرقى تور كىستان چىگراسىغا اوت
تى .

بو واقتدا 1865 — يلقى ايلى اوبغورلىرى
بلەن تونگان خەلقارىنىڭ بىرلىشىپ مانجور
ھكىمرانلىقىغا قارشى اولوغ آزادلىق قوز
غولاڭىدىن كىيىپ ايلى اطرافىدا بولغان وە
برانلىق كورنوشا ھوتەنگەن ايدى .
چونكى قوغوزلاڭدىن كىيىن بو اطرافلا
اوزاق واقت گوللونوب كىتەلمىدى .

پىرژىوالىسكى چىگرا دىن اوتوب چىلپە كۆز
گە كەلدى . بو شەھەرم ۋەيرانە حالدا
ايدى . باخشى آنلار قوشولغان ھاروبىلار
غا چوشكەن بولچىلار چن سى خوزىدىن
اوتوب ، يالغوز سىپىلارنىڭ قالدوقلىرىلا قال-
غان باياندا يىغايىقىنى ايدى . آنلارنىڭ ئىلدام
مىڭشىدا ھەر چاقىرىمدا غولجا بېقىنلىشىر-
ايدى .

ئزلىككە بولچىلارغا ابگىز ھەم ايككى آت-
لىق آدمە پورگىدەك كەڭ بولغان ايلى سى-
پىللىرى كوروندى . غولچە شەھرىدە آنچه
خىر اېچىلىك بوق ايدى . اوى وە دوكانلار
اچوق ، كوچىلاردا كىشىلەر يورمىدى .
لېكىن غولچە پۇتۇنلەي چوللوك اوتتور

سېدا قالغان ، اونىڭ اطرافىدىكى اويما
چوڭقورلارنىڭ بارلىقى كىشى سوڭگە ك-
لمى . بلەن تولغان ، يواچىلار شەھرىنىڭ
چىڭگە كىرىپ اورونلاشتى .

1876 - يلى 7 - اوغوستدا پىر
ژىوالىسكىغا يعقوب باك (بەدەولت)
نىڭ صياحتچىلىرىنى كورلىغا چىقرغانلىقى
توغرىسىدا يېزىلغان خىتى تەگدى .
پىرژىوالىسكى اوزىنىڭ يولداشلىرى بلەن
شەرقى تور كىستاننىڭ اچكى يەرلىرىگە مىڭىش
قازە يىبارلاندى .

صياحتچىلار يعقوب بەككە بىر يىش يولدا
ايلنىڭ كەڭ دالىسىدا ھوايايىپ ، شافتول
قوغولارغا راساتويوب باردى . لەيكىن بىر
آز آوارە چىقلارمو بولدى . اربولسىمو ،
صياحتچىلارنىڭ اچىدىكى 2 كىشىنىڭ يال-
قاولىق وە غىرەتسىزلىكى ايدى . پىرژىوالىس
كى اولارنى تزارىدا قوغلىدى وە نەفەس
غىلدىنە پىدەسىدىن ايرىلمىغان شويكوس
كىنىمو بولراسخودىغا 800 سوم پولېد-
رىپ بولغاسالدى .

صياحتچىلار تىدانشان تاغلىرىنىڭ يورىڭى
بولغان بولدىز ابگىز لىكلرىدىن اوتوشكە
باشلىدى .

بويەرلردىن اوتوشدە پىرژىوالىسكىغا بى
نە بىر قىيىنچىلىق توغولدى . صياحتچىلارنىڭ
يول باشلىغۇچىسى توختى آخون موندىن
آرنوق يول باشلاشنى داواملاشتوروشدىن
قوروققانلىقىنى ايتتى . چونكى كورلا
شەھرىنىڭ يېنىدىكى خىلقلار اونوك يورنىلىقى
اگر دە اولار توختى آخوننىڭ غولچىدىن

يولداشقا چەت كىشىلارنى باشلاپ كىياشېنى
آڭلىسا ، اونى غوقولماس ايدى .

كوب واقت اوتەسىدىن ، پىرژىوالىس-
كى اوزىنىڭ آلدىغا كورلا طرفىدىن بەدەر-
لەت آت چاپارلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى آڭ
لايدى وە كوز آلدىغا عجايب بىر ۋاقىتنىڭ
سورىتى كىلىپ اوتتودى .

ئەجەب بىلەر شەرقى تور كىستانغا تىز . تىز
كىلىپ تورتى . لەيكىن ھەر قايسىنىڭ يادى
دا گومبولت طرفىدىن ئەۋەتىلگەن آتو-
لىنى اشلا گىمىنتويىنىڭ ۋاقىسى ياخشى ساق-
لىنىپ تۇردى . بو آدولق 1857 — يلى
ھىندىستاندىن قەشقەرگە كەلدى . مەن
شوقاقتىن كىيىن اونوك توغرىسىدا ھىچ
قانداق مەلومات بولمىدى . اونىڭدىن كىيىن
خوتەنگىچە كەلگەن بىر يىتائىمە توپوگرا
فى جونسون ساق سلامت قايىتىپ «خوتەن»
دىگەن كىتاب يىزىپ چقتى . 1868 —
يى بىر يىتائىمەنىڭ چاى پلانتاتورى شاۋرە
كوۋارتلار كەلگەن ايدى . شاۋ سلامت قايىتە
قان بولسىمو ، كوۋارت آدولق اشلا گى
نقويىنىڭ خىرىنى اياش يولدا ھالاك بولغان .
گومبولتنىڭ ۋە كىلى اشلا گىمىنتويىنىڭ ۋە
داق اولگەن ئىدى ؟

مانا بومس ئىللىلەر ھەر - بىر كىشىنى قىزۇ-
تورار ايدى . بومسلىنى اوتەۋشىدىكى قات-
زاق عالېمى چوقان ۋە لىخانوف بەشى .
او ، 1858 - يلى سودىگەرلارنىڭ كار
ۋانلىرى بلەن اورتا آزىياغا بولغا چقتى .
او اوزى يولدا اوتكەن ۋاقىلەرنى سوروشتورۇپ
التى شەھەر بولدىرىنى ۋە اۆبەرلارنىڭ جايلىنىشىنى
اڭگوتۇپ بارىدۇ . اونىڭ ھەممە اوبلىغىنى

اشلا گىمىنتويىنىڭ بوقولوش مەلوماتىنى تو-
لۇغى بلەن ايلش ايدى :

ۋە لىخانوف بو مەلوماتنى آلايدى . بو
ۋاقىتنىڭ دەشەنلىگىدىن اونوك يورەك-
لمى تىترىدى . ۋاقى مونداق اوتكەن:
اشلا گىمىنتويىنىڭ قەشقەر تۈزلەڭلىكى-
لمىگە كەلگەندە قەشقەر حاجى ۋە لىخان
تورەنىڭ قاتتىق ھاكىمىتى آستىدا بولغان .
(ۋە لىخان تورە بەدەولەتدىن ايلگىرى او
زىنىڭ آز ۋاقتلىق ھەمىرى اچىدە قەشقەردە
نھايىتى قاتتىق بلەن ھكىمرانلىق قىلغان كى-
شى ايدى .) بو ۋاقتدا قەشقەر گە ھەر
طرفىدىن خىتاي عسكىرلىرى ھجوم قىلىپ ،
اوراب كىلىۋاتقان ، مانا مونداق ۋاقتدا
ۋە لىخان تورە اوزىنىڭ كىشىلىرىنى قاملاش
اوتتوروش ۋە نەشە تارتىش بلەن مشغول
بولغان . قەشقەر خلقى بومشهور صياحتچى-
نى ، ياۋرۇپالىق بولغانلىقىنى اوچون بىلكى
خىتايلاردىن اوزلرىنى مەرافقە قىلشدا يار
دىمى تىگەردەپ ۋە لىخان تورىگە ايلپ
كەلگەن . ۋە لىخان تورە صياحتچىدىن او-
نىڭ قەغەزىنى سورىشىغا صياحتچى بومبىد
دىن ئە كىلىۋاتقان خىتنىڭ يالغوز خىتاي
خانىغا مەلۇمات بىر كىلىدىنى ايتىدۇ .

بونوكقا اچىغىلانغان تورە خاتلىق گىلەمىدىن
سە كرەپ قوپۇپ ، چاللاڭلارنى چاقردى
صياحتچىنى شەھەر ھواسىدا اوزىنىڭ او-
لۇشىگە آزالغانلىقىنى سەزەرايدى . صياحتچى-
لار كوچىلاردىن اوتۇپ ، بىگى مسجدىدە
دىكى ئە مېدانغا بارغاندا ، اوندىكى قان
ئىللىرى بلەن كىشى بىشىدىن قورولغان ھەپ
كەللەرنى كوردى . بويەرلارنى ۋە لىخان
تورە پات - پات زىيارەت قىلىپ تۇرۇش-
نى ھەۋەس قىلار ايدى مانا بويەر دە آتۇر

چىراغنى بىسىپ ، كورلاشهرىگە كىرىپ باردى .
 صياحتچىلارنىڭ اطرافى قورشولوب ايرىلىنىدى . قولى گۆشى ۋە تورلوك بېيەشلىرى بىلەن مېھمان قىلىنىپ ، بويلىدىغان مالدەك ھىچ بەرگە چقارغوزولمىدى .

يعقوب بەك پىرژىوالىسكىدىن مخلص كىشىلىرى آرقىلىق ، چارۋىچىنىڭ اوزىگە نېمەشكە ياردەم قىلىدىغانلىغىنى سوراشتى . اگر دە بونى صياحتچىلەر ئېتىب بەرسە ، اولارنى لوپنور ۋە تارىم بويلىرىغا يوروشكە روخت بېرىدىغانلىغىنى ، اگر دە جواب بەرمىسە ، صياحتچىلارنىڭ اوجارلارغا بېرىشقا روخت قىلماسلىغىنى ايتىپ كوردى .

يعقوب بەك پىرژىوالىسكىدىن رەتلىك جواب آلمىغاندىن كېيىن اوز ساراى ماڭۇ ھەرى زامان بىك باشلىق يوزلەرچە كىشېلارنىڭ ساقتىلىغى بىلەن بىرلىكتە مەھانلارنىڭ لوپنورغا بېرىشىغا روخت قىلدى .

مانا صياحتچىلەر شو ۋاقتىچە ھىچ كىم طرفىدىن تەكشۈرۈلمىگەن سىرتى تارىم دەرياسىغا كېلىپ يەتتى . بۇ دەريا اوزىنىڭ يار كىند دەريا دەپ ئاتالغان بولۇپ قى ايقىمى ۋە تارىمىغى قەشقەر دەرياسى بىلەن بىرلىكتە اورتا آزىيادا ايكى چوڭ دەريا بولۇپ جىسالىنىلار ايدى . بۇ دەريا خىتاي ھەرىد ، سزىلغان بولسىمۇ تەغەن ئانوغرا سزىلغان ايدى . پىرژىوالىسكى چول ، جاڭگال ۋە قوشلار قى دېمەس يالغوز بىر تىقۇچ چىوانلار يويىدىغان بەرلەر بىلەن تارىم دەرياسىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتى . تارىم تىزلىكتە تەكشۈرۈپ اولچىنىدى . چىقلىقنى يېنىدا صياحتچىلەر

لىق اشلاگىنتويىنت آلتى شەر ھواسىدا دىمىنى آداقلىق قىنىم آلتى . اونى يەرگە ياز-قوزوب ، چالادىڭ قىلچى يوقۇرى كوتورولىدى . . . باش سوڭە كلىرىدىن ياسالغان تاغنىڭ كىچىق قورسىنى تىزىدىقلىق صياحتنىڭ يېشى چىقارلارغۇن ايدى .

چوقان ۋە لىخانوف بوراقەدىن معلومات آلتىدىن كېيىن ، قەشقەر تورموشى توغرىسىدىكى ۋە نەشەخور ۋەلىخان تورەنىڭ رەشى پادىشاھلىق تارىخلىرىغا ئىزدىنىپلاغان نورغون جىتلىرىنى ايلاب بېرىنى شەررىگە قايتتى ۋە اوندى « جونغار » اثرىنى يىزىپ چىقتى .

چوقان رەلى خانوف پىتر پورگقا كىملىك جغرافىيە جەھىتىگە تونولدى . اۇرۇلار روبا تىللىرىنى اوكونوب ، اورتا آزىيانوغرىسىدىكى اوقوشقا كىرىشتى ۋە بىكى صياحتكە تەييارلاندى . لېكىن چوقان بۇ قىلدىگە يەتمەيدى . ار ، اوكە كىلىگەمفتلا بولوب ، اوزىنىڭ توغولوب اوسكەن اولىغا كەتتى . ائىدىن كوچمەنلىك تورموشىدا يورۇپ ، 1865 - يىلى ۋاقت بولدى پىرژىوالىسكى مانا شو چوقان ۋەلىخانوف ماڭغان بولدىن ، اشلاگىنتويىنتى اولتورگەن ۋەلىخان تورىنىڭ اورنىغا اولتورغان يعقوب بەك - بەدەلەتنىڭ قوللىنىدىكى يەرگە بارا ايدى . بويىردە پىرژىوالىسكىنى باخەنچەر ، يا زەھەر لىنگەن آما ، يا يەرگە كولانغان تورە ، ياكى چالادىڭ كوتەرگەن قىلچى قارشى ايلشى نامغۇلوم ايدى .

قاراۋالار موپىتىپ كەلدى . پىرژىوالىستىكى بولدى داۋام قىلدى ، نورغون تاغ ۋە

بىر سىزلىق كولىنى كوردى . بونوگىغا يەنە برنا معلوم دەرياچەر چەن دەرياسى قويولار ايدى . يەنە بولاردىن ايكى كىچىك خوتەن دەرياسى تىپلىدى .

لوپنور بىراق امەس ايدى . 1876 - يىلى نوپار سوغاقلرىدا صياحتچىلەر لوپنورنىڭ قوموشلوقلىرىغا كېلىپ يەتتى . ئۇمى پىرژىوالىسكى لوپنورنى ۋە تارىم دەرياسىنى تەكشۈرۈشكە تولۇق ئىشەنگەن گەندىن كېيىن ، يەنە جنوبكە يۆنەلدى اوندىكى آلتون تاغنى تاپتى ۋە اونى تىزىت تاغلىرىنىڭ شىمالى چىگراسى ايكەنلىكىنى بەلگىلىدى .

پىرژىوالىسكى آلتون تاغنىڭ ئىتەكلىرى ئىچە باردى . بەش يوز چاقىم چەيەرنى قارىق يەرلەر بىلەن ، توشقان گۆشى ۋە قورۇلغان آرپالار بىلەن اوزوقلۇق بېسىپ اوتۇشكە توغرى كەلدى . بويىردە او ، مور كوفولو طرفىدىن يېزىلىپ قالدورۇلغان يوللىرى توغرىلىرى كوردى . بوتوگىلەرنىڭ تىرىسى شو ۋاقتىچە ھىچ قاندىق اوچى طرفىدىن ايلنىمىغان ايدى ، توگىلەرگە قاندىق اووقلىنىن بولسىمۇ اولار قىچىپ يوقالدى . آلتون تاغ 40 كون اچىدە تەكشۈرۈپ بولدى .

آندىن پىرژىوالىسكى لوپنور كولىنىڭ شورلوق اطرافىنى اېلىنىپ چىقتى . بۇ كونىڭ تارىم ھەم چەر چەن دەريالىرىنىڭ تويىغى ايكەنلىكىنى ، دەريالاردىن كەلگەن سونىڭ لوپنورغا كىرىشى بىلەن يوقولوب ، اوندىن اوچى بولمىغان سىزلىق ، كۆلچەكلەر ۋە آلتون متر اوزونلوقدىكى قوموشلار بىلەن قاپلاندى .

خان قوموشلوقلارنىڭ باشلانغانلىغىنى كوردى . لوپنورلوقلار (اويغۇرلار) سونىڭ سىزلىقلار بويىچە كوچوب بوروشىگە اوزلىرى سېچى بولار ايدى . بىلىقچىلار بىلىق توتۇش اوچون سونىڭ ايقىمىنى تورا ، سونى 2 - طرفكە بولوب ايتىپ ، سوز قالغان يەردىن بىلىق توتار ايدى . سوز قالغان اورتىلارغا توپىلار يېغىلىپ ، ياش قوموشلار اوسوب چىقىپ مال بېقىش اورنىغا اېلىنار ايدى . ۋە يەنە باشقا سېپىل بىلەن لوپنورنىڭ موقىم چىگراسى بولمىدىن ، ھەر ۋاقت اوز گورۇپ تورا ايدى . پىرژىوالىسكى تەكشۈرۈشىدە لوپنور سويىنىڭ تولىق بولمىدىن يالغوز قىرغاقلىرىدىلا بىر قانار تۇزلوق اورتىلارنىڭ بارلىغىنى كوردى . صياحتچى لوپنورلوقلارنىڭ تورغان اورتىلىرىغا كەلدى . بولارنىڭ تورموشلىرى ئولتۇرما ايدى . قاچاندا تور بو اورتىدىن خطايغا بارىدىغان چوڭ يول اوتكەن ، مانا شو يول بىلەن بوقىبىلە كېلىپ قالغان . كېيىنكى ۋاقت تارىم بىلەن بويول يوقالغان ۋە بوقىبىلە ، آلتون تاغ ۋە لوپنور بويىدا بىردىن - بىر خەلق بو لوپ قالغان . بوقىبىلەنىڭ تورموشى نەھىتى آرتدا قالغان بولوب ، باشلانغۇچ دەرنىڭ تورموشىنى كەچۈرە ايدى . پىرژىوالىسكى لوپنورلقلارنىڭ ھەممەسىنى آرىلىدى . آندىن لوپنورنىڭ چوڭ قورلىغىنى اولچىپ اونوڭ قىرغاقلىرىنىڭ پلاننىنى آلتى ۋە كەڭلىك بىراقلىدىن توتقان اورنىنى بەلگىلىدى .

مارت اييىدا (1877 - يىلى)
 پىرژىواليسكى بىرىنچى قېتىم ياۋايى نوگى
 لەرنى اتقى . اولاردىن 3 دانە تىرە آل-
 دى . بۇ ۋاقىت جنوبدىن قوشلار اوچوب
 قايتىشقا باشلىدى . پىرژىواليسكى بوقوش
 لار دىن بەك كۆپ ماتېرىياللار آلدى .
 شوبىل آپرىل اييىدا يعقوب بەك پىر-
 ژىواليسكىنى قبول قىلدى ، صباحىچى اوزى
 ناك آلدىدا كىچىك ، قومولاق گەۋدىلىك
 تىنچىز كوزلوك كىشىنى كوردى . بو،
 كىشىنىڭ رەڭگىدىن ، نوسىدىن ، اونكور
 نەرسىلردىن ، نامعلوم كىشىلردىن ، كو
 رونەس زەمەردىن قوزۇققا ئېلىقى ، شو
 نوڭ اوچون ھەر دائىم تىنچىز ابكەنلىكى
 كورونوب نورار ايدى . اونوڭ اطرافى-
 دا ساتچىلار ۋە جالادلار ھەر دائىم ھە-
 فىت قىلاتتى .

يعقوب بەك روسلارنى كوروشدە
 اوزىنىڭ قانچىلىك خوش بولغانلىقىنى
 سوز بىلەن ايتىپ نوگوتەلمىدى ھەم
 روسىيە بىلەن دوست بولوشقا قەسەم قىلدى .
 اوپىرژىواليسكىنى اوزىنىڭ دوستى دەپ
 ايتىدى ۋە پىرژىواليسكىنىڭ پىتىر بورگفا
 بارغاندېمو ، اونوتەلىدىن خەن بىزىب
 نوروشىنى سورىدى . آخردا او، پىرژىوا
 لىسكىغا ۋە اونوڭ بولدىشى ئىوانغا بىر
 دىن آلتون اوزوك تىقىم قىلدى .
 يعقوب بەك خطىپلارنىڭ قولىدا او
 لوشدىن بەك قورقار ايدى . لەبىكىن او
 لوزىنىڭ دوشمەنلىرىگە سېتىلغان بەلگۈ
 سىز بىر كىشى طرفىدىن زەمەر بېرىپ
 اولتۇرولدى . (بەدەلەتنىڭ اولتۇرولۇشى

پىرژىواليسكى كىتىپ بىر ايدىن كىمىن
 بولدى)

پىرژىواليسكى يعقوب بەگنىڭ يېنىدە
 كەتكەندىن كىيىن يەنە بولدى بىلەن
 قايتتى . او، بولتوزنىڭ بولدىدا بختىسىز لىك
 كە اوچراب ، اون نوگوسى بىر بولى
 يېقىلدى . امدى بىر قانچە ۋاقىت غولجىدىن
 ياردەم كوتوشكە توغرى كەلدى .

اونوڭ اوستىگە بولدوزغا كەلگەندە
 پىرژىواليسكى بىلەن اونوڭ يولدىشى ئىكلىون
 ۋە ايككى كىشى قېچىشقا آخرىقىغا دوچار
 بولدى . بولار غولجىغا كەلگەندە بى-
 احوال غولجىدىكىلەر دېمو تولا ايدى ،
 صياحنچىلار اوغوست ايلرىدا گوچوڭ
 قومول آرقىلىق لىخاسساغا بىرش اوچون
 غولجىدىن چقتى . ۋە كوزدە گ-
 وچىغا بېرىپ يەنتى . آغرىنچىلردىن خصوصاء
 پىرژىواليسكىنىڭ آغرىقى ناچار بولغاندا
 دىن اونى زەبەسەندىكى نوختور خانىغا
 اېلىپ كەلدى . اونوڭ اوستىگە 1878-

يىلى مارتدا ائىسېنىڭ اولگەن خېرى كېلىد
 ىز . بو صياحنىدە پىرژىواليسكىغا تىيەن
 ۋە لىخاسساغا بېرىشقا مەكەن بولمىدى . او،
 اوزىنىڭ پلانىدا گوچك آرقىلىق قومولغا
 آندىن ساچاۋغا اونوب ، جنوبقا - تىيەن
 كە قاراپ بونەھامە كچى ايدى . پىرژىواليس-
 كى اوزىنىڭ جراحنلرىنى ساقايتىش اوچون
 گوچكىدىن زەبەسەنگە كەلگەن دېمو اوزى
 نىڭ تىيەنگە بېرىش تىيىتىدىن قايتىمىغان
 ايدى . لەبىكىن 1878 - يىلى مارت
 ايلرىدا خطىپى حكومتى ، پىكىن جزانىخور
 لرىنىڭ ظەلمىدىن روسىيەگە قىچىپ كەن-
 كەن نوڭانلارنى خطىپغا قايتۇرۇشنى رو-
 يە ھىن طلب قىلدى . بو ۋاقىتدا نوڭان

لار باين خور رەھبەرلىكى بىلەن سېمىرچىش
 رىدە تىپى
 881 خطىپى مەنسىدەر لىرى نوڭانلارنىڭ
 روھىيەتلىق بولۇپ با كىتىشكە رازى
 قەمەس بايدى شونىڭ بىلەن خطىپى ۋە رو-
 يە آرتىدىنكى مەنسىدەر نوڭانلارنىڭ
 لىدى . مارتا شونىڭ اوچون غىزى سېمىر
 عىسكىرى قىسمىنىڭ باشلىقى ، خطىپلارنىڭ
 قورور غىمىسىغا تەگمەس اوچون پىرژىواليس-
 كىنىڭ خطىپى ھەم تىيەنگە بولغان صياحنى
 ىنى قىسقارتىشقا تەمىر چوشۇردى .
 بۇ ۋە ھەر پىرژىواليسكىغا بىر بولدى
 باشقا امال يوق ايدى . او، اوزىنىڭ
 غان نەرسىلرىنى ئويلاشقا ۋە رەھبەرلىككە
 كىرىشنى . توققوزىنچى ئايدا
 قولدىن مالىرىنى ، اوچ بولۇپ نوڭانگە تىيەن-
 سى . بىگومە تەش چوڭ خىيوان تىرە ھىمىن
 دىش ايتۇر يوز قانقورولغىن قوشنا (چوچى
 لەر) ، 2 مېكىدىن آرقوق اوشىق قىسقارتىد
 لار بىلەن پىتىر بورگفا تەۋەتتى .

ئىيۇن - ايلرىدا پىرژىواليسكى اوزى ۋە
 پىتىر بورگفا كەلدى . اوستىگە اوزىنىڭ
 خىدمىتى اوچون پىرژىواليسكى ۋە ئون ئون
 جىرافىيە جەمئىيەتلىرىنى طرفىدىن آلتون مەنسىدەر
 بىلەن مەكەنلەرنى مەنسىدەر
 پىرژىواليسكىنىڭ خىدمىتى جىرافىيە
 دىن ئاسىغا كور بىكىلقلارنى بەردى تىرە
 نىڭ قورون اطرافىدە لىوتىنورنىڭ جايلاشقان
 لوزىنلارنى تىيىنق بىلگۈلەندى . بو خطىپى
 لارنىڭ لىنىقىسىز مەلۇماتى بىلەن چىزىلغان
 خىزىپە يىككەرغا چقتى . بەشىز بىر جىرافىيە
 چىلەرنىڭ لىوتىنور قوزۇپ توكىگەن دېگەن

خىياللارنى پىكار بولدى . بو نوڭاننىڭ چىگىرا
 سىلا اوزا كوزۇپ توكىگەنلىقى بىلەن
 پىرژىواليسكىنىڭ تون قانچىلىق بىلەندى .
 روى سونوڭ بۇزۇقنى كور سونوڭ بىلەن
 3 گراخوش تونۇش ايكەنلىكىنى كورسە
 تى ۋە اونوڭ حقىقەت احوالىنى بىلگۈلەپ
 اېگىزلىكىنىڭ رازىچىنى . اونوڭ بولدىنىڭ
 تىيەنلىشى كولىگەن تارىخى ۋە قەلەرنىڭ
 لىخاشىغا يورۇقلوق بىر بىدو .
 غەم خىطى ابلەن خوتەننىڭ اربىسىدىكى
 يوق . لىوتىنوردىن اۆتكەن . ائىدىن بولدى
 لوتىنور بىلەن باشقا ياندىن بول ابلەن .
 ھىزىر بۇ يەردە تىيەن اوچون مەنسىدەر
 بولغانلىقىنى چوشۇنۇش . ائىدىن چوونكى
 قاغ اسىدا چوونلار اوچون لىخاشقا
 تىيىش . ائىدىن بولغان .

پىرژىواليسكى 3 - قېتىم صياحنىڭ
 يىغلايدى . بو ۋاقىت بولمىغا ۋە تىيەننىڭ
 مو كوزۇپ بولغان لىخاشقا بىر بىدو
 قىلدى . 1879 - يىلى قىيىرلە ايتىدا بىر
 بولمىدى . پىتىر بورگفا كىتىدۇ .
 پىتىر بورگفا چوونلار چوونلار كىرىپ ،
 بىلەنقىلى . بولغان اوايىگور كولىگە كىتىدۇ .
 بولوروزدا اوايىگور كولىنى ۋە ئىسكەن
 قوبولدىغان اوزۇن دەرىسنىڭ چوونلار
 شىنى تەكشۈرۈش . ائىدىن چوونلارنىڭ
 سوز چوونلارنىڭ اوتوب ، قومولغا كىلىدۇ .
 بو ۋاقىت قومولغا خطىپى چىكىرىشنىڭ
 باشلىقى سىكەسى حكەماتلىق قىلغان ۋاقىت
 بولۇپ ، قومول تىيىش كوكۇلش خالدا
 ايدى . اوتۇرۇلار بىلەن نوڭانلارنىڭ بىر
 قىسىمى بىلەن رازى .

اويغان خلق

د. تورەخمەتوف

ئەزەلدىن بۇرۇن، آزاد ئىدىق، ئانا - بۇرۇن زاماندىن،
 نامىز چوڭ، اورنىمىز مو - دۇنيا ايللى قاتارىدىن،
 «عرفتىن نور چا چاردوق علمى عرفان كاتلارىدىن،
 نەف بېرەردوك بۇزجانغا قەشقەر... قىمولى بازارىدىن،
 بوڭكا اثبات كۆب ابرور، اوتوش تارىخ - دىستاندىن،
 تا ابدكە ھېچ چقارماس خلقىم بونى دەس - يادىدىن،
 دوشمەن اوچاغ تىترەر ايدى: خلقىم اولوغ فرمائىدىن،
 ھەم چھانغا داڭقى چققان تىختى - قىصرى ئەيوانىدىن،
 ھەم انفاق، بىرلىك قووت، ئەل روستەمى داستانىدىن،
 ھەم علم كوچ، بايلىغى مول دولت - ايلم دەر گامىدىن،
 بولمىسا سوراب بېقڭ، حق تارىخچى گواھلىدىن،
 سدى چىن گە نەچچە مو ككەن اول زوغوى گومراندلىدىن،
 نى كونى ياكەلدى بېسىب، خاقانى چىن اورداسىدىن،
 رطنم بولدى فسرا كىند... اول تجاۋوز بلاسىدىن،
 قانچە قىتىم قوغلىساق ھەم گلزار وطن چىگراسىدىن،
 قوتولالەي زارلىدى ئەل، اول گېزەندە افلاسىدىن،
 دولت قوشوم كەنتى اوچوب، عزيز ايلم حورباشىدىن،
 شوندى بېرى ئەزدى دوشمەن، ئەلنى ايرىب قوبلاشىدىن،
 آرېدا خوش... بولمىدوق بۇز زادەم عصر زامانىدىن،
 بىرى كەتسە اونى كەلدى، يامانىڭ - يامانىدىن،
 كۆب ايزىلدوق ھەم فرىلدوق، مطلق حاكم تەئەدىن،
 قلمىشلىرى ھېچ قالمايدى، ئەلنى ايرىب ماكانىدىن،
 آش تريب، سوقدوق سېپىل، قانخور ظالم فرمائىدىن،
 بەس، تەوغدا كون كەچوردوك، خانىڭ تومەن ألوانىدىن،
 قاتىو... قات كەلدى ظلوم دەرزەخ - بېچن كاروانىدىن،
 «ياڭ» يوقالسا ايز بېسىب، خوف سالى «جڭ» دەورانىدىن،
 رودى پايدەك چاپلىشىب يەب، ئەزدى اوروغ اولادىدىن،
 تىغى قوشوب تارتدوق عذاب، چىن گە خوجا اغيارىدىن،
 قانچە يېڭىش قلسا خلقىم، چقماق بولوب كەرمائىدىن،
 دولتم ھوشقا كېلە... كەندى ھامان دەرمائىدىن،

گە بەلگولەيدى ۋە تىببەننىڭ ھىمەلەي ئاغا ئارى بىلەن
 بولغان باغلىنىشىنى كورسوتىدۇ. ئاندىن
 كوتىنلون ئاغلارنى تىكشۈرۈپ، 1885 -
 يىلى آپرىل ايلرىدا لوبنوز غا كېلىدۇ.
 لوبنوزلقلارنىڭ باشلىغى كونچىخاننىڭ
 يولچىلارنى ياخشى قارشى آلىدۇ. پىرژى.
 ۋالىيسىكى لوبنوزنىڭ بويلىرىدا يەنە بىر تەم
 او - اولاب، ئاندىن تەكلى ماكان چولپىگە
 كرىدۇ. چەرچەن درياسىنى بويلاپ مېڭىش
 قىلالايدۇ. بوجايلاردا كوبلىگەن بورونقى
 شەرلرنىڭ قالدوقلىرىنى كورىدۇ ۋە اول شەر
 لرتوغرسىدا معلوماتلار آلىدۇ. چەرچەن
 دىن اوتكەندىن كېيىن بتونەن قوملوق بىيا
 بانغا كرىدۇ. اوزاق بولدىن كېيىن كرىمىيە
 شەرىگە كېلىدۇ. بو اوروندا پىرژىۋالىسىكى
 قوملققا سېڭىپ كېتىدىغان كېرى درياسى
 نى تەكشۈرەيدۇ. كېرى تاغلارنى تەك
 شوروب تىببەننىڭ كىسىپ اوتىدىغان يول
 تەيدۇ. لەيكىن بوجايدا ايگىز تاش تاغلردىن
 باشقا ھېچ نەرسە كورەلمەيدۇ.
 پىرژىۋالىسىكى تىكىلىك تىغىدىن اوتوب
 خوتەنگە كلىدۇ. يعقوب بەك دىن كېيىن بو
 شەردە خطاي عىسكرلرى اورونلاشقان
 ايدى او، خوتەندە بر آرتوروب، خوتەننىڭ
 آب ھواسى ۋە اوسوملوك، حيواناتى بىلەن تو
 نوشقاندىن كېيىن خوتەن درياسىنى بويلاپ
 شىمالغا ماڭىدۇ. تەكلى ماكان چولپىنى
 كىسىپ اونوپ، شىرقى تور كستاننىڭ ايك
 چوڭ درياسى بولغان تارىمغا كلىدۇ. تارىم
 نىڭ ايقىمىنى تەكشۈرىدۇ. ئاندىن تور
 لوك طرفلردىن كەلگەن سودىگەرلر بىلەن
 قايناب تورغان آفسوشەرىگە كلىدۇ.
 پىرژىۋالىسىكى 1885 - يىلى نوپابر ايلرى
 دا پادلقورغاننى ايشىپ اوز ايلىگە قايتىدۇ.

ا. بونىچ

شېب، ظالم خطاي حكمرانلىرىغا قارشى
 قلغان آزادلق قوزغولمىكى ۋاختىدا، خطاي
 عىسكرلرى شەرنىڭ باراق دەل - دەرەخلرى
 نى كىسىپ، اوى، عىمارەتلرىنى بو -
 زوب خرابلققا اوچراتقان ايدى.
 پىرژىۋالىسىكى قەولدىن چقىپ، نەھىتى
 اىغرىبول ۋە قېيىن تەكشۈرۈشلر بىلەن گەن
 سودىكى ساچار، نەنسەن تاغ تىزمىلىرى،
 جنوبى سايدامى، مور - او - سوز
 ياسى، ئاڭلاناغ تىزمىلىرى ارقىلىق سانچو
 قىرئاسىنى چەكلىدۇ. او، بويەردە لېخاسە
 ساغا كرىشكە دالالى لاماننىڭ روختىنى كوتىد
 دو. لەيكىن روخت بولمىغا شقا بىرنىچى قىتىم
 كەلگەن يوللرى بىلەن قايتىپ كېتىدۇ.
 شوندىمۇ او، جوڭقار دىن تىببەننىڭ قىر
 بولغان ارقىلارنى ۋە ھالاياھەم نەنسەن تاغ
 لىرىدىكى موسسان شاللىرىنىڭ ايقىمىنى
 بەلگولەيدۇ. كوپلىگەن اوسوملوكلرنى
 تاپىدۇ. پىرژىۋالىسىكىنىڭ اورتا ايزىداغابول
 خان 3 - قىتىملىق صياحتى شونوك بىلەن
 تاماملىنىدۇ. ئاندىن كېيىن «زەبىسەندىن
 قەول ارقىلىق تىببەننىڭ ۋە سىرىق دريانىڭ يو
 قلىرى ايقىمىغا» دېگەن كىتابنى يېزىپ چىقىدۇ.
 پىرژىۋالىسىكى 1883 - يىلى اوغوست
 ايلرىدا 4 - قىتىم صياحتكە چقىدۇ. او،
 اورغوشورى ارقىلىق غوبى چولى ۋە گو -
 گونور كولىنىڭ شەلىدىن اوتوب، سايدامى
 غا كېلىدۇ. نارىن نور كولىنىڭ اطرافى ۋە
 سىرىق دريانىڭ باشلىنىش چايلرىنى تەك
 شوروب، غرىگە قاراپ بولتونىدۇ. اونىڭ
 مقصدى سايدامىدىن لوبنوز ارقىلىق خو -
 تەنگىچە بولغان اربلىقنى بەلگولەش ايدى.
 اربولدا التون تاغ ارقىلىق اونوپ،
 اوچايلدىكى بارلىق تاغ تىزمىلىرىنى خرىپتە

ساپدا توگەن، جوگلىدىن كوز ياشيدىن ،
 كەتتى آخىر بىچارە خلق ، صبورى - طاقت بىر داشيدىن ،
 قوزغولوب چەتتى قىرىنداش ، يورنوم قومول تاغ ياشيدىن ،
 قوشولوب ماگدى وطنداش ، قالماي قىرى هم ياشيدىن ،
 يارو - حق بولدى بىتكاز ، بىقلىدى « جىك » تىخت - تاجيدىن ،
 ايليم كوروب از - مان بوز ، قىسبىتى جورى ، اگول - تاجيدىن ،
 آماش بورولدى استىن ، اول شىك شى سەي مكار يىدىن ،
 ژولونوب ئەلكى گولى ، قىرىلدى جان بختار يىدىن ،
 وطنم بولدى سىز اچ ، قىلدىل قىلداور بىر شىكار يىدىن ،
 دادو - فرىان بىكو كىكە اشىنى ، قاشىست قوبىن جوت كار يىدىن ،
 تاغلىرىم تىترىن - ايتلىدى ، ئەلكى تىترىن ،
 شىك شى سەي ، قەتتى بىدەر ، اور جايغا قوققاي يىدىن ،
 الاشت كەتكە زامانلا ، كەلدى كوك ئاشت جوگور يىدىن ،
 زەھەر - زوقوم سوغا ايلىپ ، وە يلىونى دەو ، زەخاغا يىدىن ،
 سوزدە ئەلكە جىت توروب ، مەھىشى ، اوبقون ، غا رىدىن ،
 ايرىبان بوته قى بولوشىق ، مەلت ، موطن ، دىق - يىدىن ،
 ارتتى يوزمىك جىكلى ، قىرىن ، باجوشى باش بولغان يىدىن ،
 اصلى دوشەن تىپىلجەمە ، باشوم ، باجوشى ، شىتلاز يىدىن ،
 يەندە توگەن چوگلىدىلەر ، ئەلكى قىز ، كوز ياشيدىن ،
 كەتتى آخىر بىچارە خلق ، صبورى - طاقت بىر داشيدىن ،
 قوزغولوب چەتتى قىرىنداش ، اول ئەلكى تاغ ياشيدىن ،
 قوشولوب ماگدى وطنداش ، قالماي قىرى هم ياشيدىن ،
 يارو - حق بولدى بىتكاز ، بىقلىدى ئەللا ئىدىن ،
 دولت قوشوم ، كەلدى قولغا ، ايلى ، چوچاي ، ايلىدىن ،
 ياوغا دەشت سىلىپ ، ان اورومچىنىك ، ئەستايىدىن ،
 اومتولوب نوزغاندا ، خلقى ، قىر ، كوتوب ، سىبىر ، ايلون ، غالى ،
 ايككى طرف صحىبت قىلىپ ، طلب بىر ، باجوشى ، يىدىن ،
 جەك توختولوب باشلايدى ، نى ، باجوشى ، ايلون ، يىدىن ،
 اندىن ، يىدىن ، باجوشى ، ايلون ، يىدىن ،
 قالمش يورنىدىن ، كەلدى ، خەلق ، ئىلىدىن ،
 يىدىن ، باجوشى ، ايلون ، يىدىن ،
 باجوشى ، ايلون ، يىدىن ،

آگلا خلقىم ا كيلور يەندە قانچىن شالان افغانىن -
 قاشغىر - قاشلش ، نالە ، فغان اورومچىنىك زىندان يىدىن ،
 گوچك ، مناس ، تورپان ، پىچان ، افغان ، شەرق ، باجوشى ،
 قەشقەر خوتەن ، آفسون ، ياز كىن ، قىر ، باجوشى ،
 تاخو تاش ، آسان چىداش ، باجوشى ، باجوشى ،
 جان تىك ايليم ، قور شوز ، چىلشم ، باجوشى ،
 تا ، بوروندىن . . . اولگەن خەلق بولغان شەرق باجوشى ،
 چققان آيانچ « ايسىت يىرىم ايسىت ايم » - باجوشى ،
 ھەمدە كەلگەن مەھش خىن قالەش ايليم دىيار يىدىن ،
 كو كسوك كويەر ، غضب تاشار ، اولتوق يورەك مدار يىدىن ،
 چال سازىگىنى ، خەق گور شىك تەمىر ، اراوت ، دولت يىدىن ،
 آل ثوابنى ، بەر جوابنى ، باجوشى ،
 رىجىسور لوق قلغاچ تاووز ، باجوشى ،
 قانلىق اويون قويولدىلەر ، زور لوق جەكوم بىر - چىدىن ،
 يەتتە يورنوم يەتتە ، زەخ بولدى ، دوشەن ، باجوشى ،
 آندا خلقىم ائندا كويەر ، مەر جود ، قىچ ، باجوشى ،
 اويغان خەلق ، قزىت ، كورەش ، باجوشى ،
 جازان جىبب موشى قى يار قول سوز ، قوش گىز ايلون ،
 بار يىرىك بولسون ، مۇخفا ، باجوشى ،
 كونگە انكار ، تونگە دوست ، يار ، باجوشى ،
 اور نەجىسنى ، اور قىچنى ، باجوشى ،
 كول بولوب كەتسون توزوب ، ئەلكى كوچى گك موشىدىن ،
 اويغان خاق ! يوللا رىخت ، باجوشى ،
 يارو - حق بولغاى ، مەتكىز ، باجوشى ،
 آندا خلقىم ايسون خطا ، باجوشى ،
 آندا خلقىم تاپسون نجات ، باجوشى ،
 آندا خلقىم ايسون مەدت ، بزدەك چىلش دولار يىدىن ،
 آندا خلقىم ايسون نەقس ، بزدەك بوشىت بوشىدىن ،
 اويغان خەلق ! يوللا رىخت ، باجوشى ،
 يارو - حق بولغاى ، مەتكىز ، باجوشى ،

بىزنىڭ چەر

ارمانىمىز ەنشى العان تېپىلغان ،
 بىزنىڭ چەر گۈل بايشەشەك چايناپ چاتقان ،
 چەلى انىر، چاۋنى نۇر، قارى نوس ،
 تاۋلارى التىن القا، نىچۇۋ مارچان .
 سۇۋلارى سۇلوۋ قىزدىك مولدىر كوزى ،
 دامى بار ايدىر عىدىمىز شىرىن بالدان .
 اعلىشى ناق ساۋكەلە، عشوبى جىبەك،
 تاغى باي ەگىسىتىك بىن شارۋا چاقتان .
 قازىلى چەر استىندا قابات - قابات ،
 قازىلىپ مىنگان عىبرى النىباغان .
 اكدارى الۋان - الۋان قویشاورەدى ،
 ايت دەسىك اتىپ ۇرىپ ساي سالادان .
 عدال مەنە وسى سىندى جەرىم مەنىك ،
 كۆز نورىم شىققان كۆندىم، كوگىل گۈلىم .
 ناعىداچانم سۇيگەن عاشىق چارىم ،
 ولسەمە رۇخىم مەگكى بولمىدەيتىن .
 سوندىقتان ناعىز قورعاب ور كەندەتەم ،
 ناق قورعاب، ور كەندەتەپ ەر كەوسەم .
 ەر كەوسەم، ونىدا ەر كەلەتەم،
 دەنەسىن بەزەندىرىپ ەگپە كېدەن .
 ەلى جەردىن دۇسبانغا باستىر مايمىن .
 تازارتۇۋغا بارلارىن تۇرام دايمىن .
 تۇپكىلىكتى مۇراتىم سەرتىم رىسى ،
 تايىنبايمىن بۇلجولدىن ولسەم ولەم .
 بۇل مۇرات بەزى سەرتەگى عىبر مەنەمەس ،
 ۇلكەن كىشى ەر ايدىل بارلىقى ەلەم .
 قى ، وسپان ۇلى .

ياشلىار بىلەن

ن . حسن

گورەش اوچون سورعەتلىك ،
 عشقى كوچلوك غەپرەتلىك ،
 ئىشدا شونداق ەممەتلىك .
 گولزارىم ياشلار بىلەن .
 كوگىلىدە سويوب شادىق ،
 ئەل مەرىدە سومباتلىق ،
 رىطن ارچون غازانلىق ،
 گولزارىم ياشلار بىلەن .
 نامى داڭلىق شىرلا دەك ،
 اور كە شىلىگەن دەريادەك ،
 تاڭ قوچاغلاب حورلا دەك ،
 بەھارىم ياشلار بىلەن ،
 آزاد كونلر يارانقان ،
 مەنزىلنى تونوب آققان ،
 ظلمت تەختىنى چاقتان ،
 روخسارىم ياشلار بىلەن ،
 يورىڭى تولوب ناشقان ،
 تارىخ سىرىنى آشقان ،
 كونگە اوخشاش نورچاچقان ،
 دىلدارم ياشلار بىلەن ،
 تاڭدىن كوزلىگەن نىشان ،
 يانغورۇپ ئېلىمگەشان ،
 حرىت اوچون فرىبان ،
 اشعارىم ياشلار بىلەن .
 آنا يورتوم توركىستان ،
 شوبورتىنى قلىپ بوستان ،
 يىزىشقا يار اوچون داستان ،
 آرمانىم ياشلار بىلەن .

سەن اوچون

آه وطن مەجبۇتتىكىن اوز گىسى خومار ئەمەس ،
 اشنىقايىكىسىز جىنايەتنىڭ گولى باشلار ئەمەس ،
 قول بولوب ، خىسرات ، چىكىنچە سەپلىك اوچون اونەوشۇنە مەن ،
 آخىرى تاپدىم سېنى چەككەن اجداب يەككە ئەمەس ،
 دائىما شولئور خىپام سەن بىلەن ، بەنكە باشلاش ،
 قانچە موشكوللوك سېنىڭ عشقى يولو كىدا كار ئەمەس ،
 شوهرىتىنىڭ بېرلەسەدا آي كېن نورسك كولووب ،
 قول سېلىشقا قايىسى بىر خوشبەنلرىڭ تەييار ئەمەس ،
 چىن قەسەم بەردىم رەقەبىدىن انتقام آلماق اوچون ،
 نورمىسام وەعدە مەدەمەن بىر غەشقى دىلدار ئەمەس ،
 سەن اوچون امگەك بىلەن چوللەشقى قىلسام مرغىزار ،
 تەر ئوكوپ چەكسەم تىزەت ، شونىلا قويۇلۇڭلار ئەمەس ،
 سەن اوچون اولسەم تارىخدا ساقلىنار نامىم ابد ،
 فاك مەجبۇت آلايدى غىلا تىكە مېن دوچار امدىن ،
 سەن اوچون مەجنون صفت قانلار بونى ، فوربان بولاي . . .
 گەر رىضا بولسالك مېنىڭدىن ، اوماڭا دوشوار امەس .

محمد رحيم .

قىزىق دۇنيغا

خوسنىڭ سېنىڭ آيدىنەو روشەن ،
 گوزەل باغلارنىڭ غەجبەو گولاشەن . . .

كوزوڭ چىراققور ، گو گوللارنىڭ آق ،
 وجدانڭ صافقور ، يورەكلارنىڭ ساق .

خوسنىڭدىن سنىڭ نورلار تارايدى ،
 معشوقنىڭ سنىڭ قەلەمى تارايدى .

نصرت تېلەپەن ھە دېم ساڭا ،
 تېخىبەو باغدور . . . مەرىپەتنى ماڭا ،

بۇر

تەشكىلات خېرى

شرفى نور كىسان ئىنقلابچىل باشلار تەشكىلاتى مەركىزى كومىتېت ھېئەت رېياسەتلىرىنىڭ 7 - ئوكتەبىردىكى مەجلىس قارارىدا ، جىڭ ناھىيەلىك كومىتېت ھەقىقىي ئەزالىرىدىن : قاسم قادىرى ، محمد ھاشىموفلار تەشكىلات نىظام ئادېسىگە بىر سونمىغىنى ئوچون ئەزالىدىن چىقىرىلدى .

X

مەركىزى كومىتېت ھېئەت رېياسەتلىرىنىڭ 29 - ئوكتەبىردىكى مەجلىس قارارى بىلەن تەشكىلات تەرىپىدىن تاپشورۇلغان خىزمەتلەرنى ئوزواقتىدا تىزىشچانلىق بىلەن ئورۇندىغانلىقى ئوچون 4 - بى ۋاستە رايونلىق كومىتېت ھەقىقىي ئەزاسى : عىسى توختى ئوغلى نىظام نەۋائى 41 - ماددە «ب» فونكىتى بىلەن تەقدىرلەندى . مەركىزى كومىتېت كادىرلار بولمى .

ھەم تۈزۈتۈشلەر

اوتكەن سان (8 - 9) ئورۇنلىرىنىڭ اېڭ آخىرقى بېتىدە « تەقدىرلەندى مۇسۇوعىسىنىڭ 10 - قوردىكى 42 - ماددە دېگەننى 41 - ماددە ھەم شو بەت» آياقتىن 5 - قوردىكى باشلار دېگەن بەرگە كومىتېتنىڭ دېگەن سوزىنى قوشۇپ يوقوشلارنى سورايمىز .
 بۇ ساندا ئورۇنلىرىمىزدا تۈبەندىكى خىطالارنى تۈزۈتۈپ يوقوشلارنى سورايمىز .
 ئېدارە

توغرىسى .	بېسىلىشى	نەچچىنچى قور		استون №	دەت №
		تۈۋەندىن	يوقوردىن		
بېرىش 1946	بېرىش 1956	—	14	2	4
تەرىپلەپ	تەرىپلەپ	10	—	1	9
مالىيە اشلىرى 1945	مالىيە اشلىرى 1945	8	—	1	9
—	—	2	1	1	12
—	—	3	—	1	13
—	—	—	10	2	16
—	—	11	—	2	16
—	—	11	—	2	16
—	—	3	—	1	19
—	—	—	6	1	19